ISSN: 2181-4341, IMPACT FACTOR (RESEARCH BIB) – 9.145, SJIF – 5,431

Kurbonov Baxodir Ergashevich

Ilmiy rahbar: Qo‘qon universiteti Andijon filiali

Iqtisodiyot va moliya kafedrasi mudiri dotsent, PhD

Soliyeva Gulira’no Ergashboy qizi

Qo'qon universiteti Andijon filiali

Iqtisodiyot yo'nalishi 2-bosqich talabasi

KICHIK BIZNES VA XUSUSIY TADBIRKORLIKLING IQTISODIY O’SISHDAGI ROLI

Annotatsiya

Ushbu maqolada kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning iqtisodiy o‘sishdagi roli, uning milliy iqtisodiyot rivojiga ta’siri hamda O‘zbekistonda ushbu sohani qo‘llab-quvvatlashga qaratilgan davlat siyosati tahlil qilinadi. Tadqiqotda kichik biznesning bandlikni ta’minlash, raqobat muhitini shakllantirish, innovatsiyalarni rivojlantirish va hududiy iqtisodiy o‘sishni jadallashtirishdagi ahamiyati yoritilgan. Shuningdek, soha rivojlanishidagi mavjud muammolar aniqlanib, ularni bartaraf etish bo‘yicha ilmiy asoslangan taklif va tavsiyalar berilgan.

Kalit so‘zlar

kichik biznes, xususiy tadbirkorlik, iqtisodiy o‘sish, bandlik, innovatsiya, raqobat, davlat siyosati.

KIRISH (Introduction): Hozirgi kunda jahon iqtisodiyotida yuz berayotgan chuqur o‘zgarishlar, globallashuv jarayonining jadallashuvi hamda bozor munosabatlarining tobora rivojlanib borishi sharoitida kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning o‘rni va ahamiyati keskin ortib bormoqda. Mazkur soha iqtisodiy tizimning eng moslashuvchan, tezkor va samarali segmentlaridan biri sifatida e’tirof etilib, iqtisodiy o‘sishning muhim omillaridan biri hisoblanadi. Ayniqsa, rivojlanayotgan davlatlar tajribasi shuni ko‘rsatadiki, kichik biznesning barqaror rivojlanishi milliy iqtisodiyotning mustahkamlanishi va diversifikatsiyasini ta’minlashda hal qiluvchi rol o‘ynaydi. Kichik biznes va xususiy tadbirkorlik tushunchasi iqtisodiy adabiyotlarda turlicha talqin qilinsada, umumiy jihatdan u kam sonli ishchi kuchi, nisbatan kichik ishlab chiqarish hajmi va cheklangan kapital asosida faoliyat yurituvchi xo‘jalik subyektlarini anglatadi. Bunday subyektlarning asosiy ustunlik jihati ularning yuqori darajadagi moslashuvchanligi, tezkor qaror qabul qilish imkoniyati hamda bozor talablariga qisqa muddatda javob bera olish qobiliyatidir. Shu bilan birga, kichik biznes subyektlari innovatsion faoliyatga moyilligi bilan ham ajralib turadi, bu esa ularni iqtisodiy taraqqiyotning muhim drayveriga aylantiradi.

Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning iqtisodiy o‘sishga ta’siri ko‘p qirrali bo‘lib, u bir qator muhim yo‘nalishlarda namoyon bo‘ladi. Avvalo, ushbu sektor aholining bandligini ta’minlashda yetakchi o‘rin tutadi. Kichik korxonalar kam kapital talab qilgan holda ko‘plab ish o‘rinlarini yaratish imkoniyatiga ega bo‘lib, ishsizlik darajasini pasaytirishga xizmat qiladi. Bundan tashqari, kichik biznes subyektlari bozor iqtisodiyotida sog‘lom raqobat muhitini shakllantirish orqali

mahsulot va xizmatlar sifatining oshishiga, narxlarning barqarorlashuviga hamda iste'molchilar manfaatlarining himoya qilinishiga yordam beradi. Yana bir muhim jihat shundaki, kichik biznes iqtisodiyotning tarkibiy o‘zgarishlarini jadallashtiradi. U yangi tarmoqlarni rivojlantirish, hududiy iqtisodiyotni jonlantirish va eksport salohiyatini oshirishda muhim vosita hisoblanadi. Ayniqsa, innovatsiyalarni joriy etish va yangi texnologiyalarni sinovdan o‘tkazishda kichik korxonalarning roli beqiyosdir. Ular yirik korxonalarga nisbatan kamroq byurokratik cheklovlarga ega bo‘lib, yangi g‘oyalarni tezroq amaliyotga tatbiq etish imkoniyatiga ega. O‘zbekistonda ham kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirish davlat iqtisodiy siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biri sifatida qaralmoqda. So‘nggi yillarda mamlakatda tadbirkorlik faoliyatini qo‘llab-quvvatlash, ishbilarmonlik muhitini yaxshilash va investorlar uchun qulay shart-sharoitlar yaratishga qaratilgan keng ko‘lamli islohotlar amalga oshirildi. Jumladan, soliq yukini kamaytirish, biznesni ro‘yxatdan o‘tkazish tartib-taomillarini soddalashtirish, tadbirkorlar uchun imtiyozli kreditlar ajratish kabi chora-tadbirlar ushbu sohaning jadal rivojlanishiga xizmat qilmoqda. Natijada kichik biznesning yalpi ichki mahsulotdagi ulushi ham sezilarli darajada ortib bormoqda. Biroq, shunga qaramay, kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirish jarayonida bir qator muammolar saqlanib qolmoqda. Xususan, moliyaviy resurslarga erkin kirish imkoniyatining yetarli emasligi, ayrim byurokratik to‘siqlar, infratuzilmaning to‘liq rivojlanmaganligi hamda malakali kadrlar yetishmasligi ushbu sohaning to‘liq salohiyat bilan ishlashiga to‘sqinlik qilmoqda. Mazkur muammolarni hal etish esa nafaqat iqtisodiy samaradorlikni oshirish, balki ijtimoiy barqarorlikni ta'minlash uchun ham muhim ahamiyatga ega. Shu nuqtai nazardan, kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning iqtisodiy o‘sishdagi rolini chuqur ilmiy tahlil qilish, mavjud imkoniyatlar va muammolarni aniqlash hamda ularni bartaraf etish bo‘yicha asoslangan takliflar ishlab chiqish dolzarb vazifalardan biri hisoblanadi. Mazkur maqolaning asosiy maqsadi ham aynan ushbu masalalarni kompleks ravishda o‘rganish, O‘zbekistonda olib borilayotgan iqtisodiy siyosatni tahlil qilish hamda kichik biznesni yanada rivojlantirishga qaratilgan ilmiy-amaliy tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat.

METODOLOGIYA (Methods): Mazkur tadqiqotda kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning iqtisodiy o‘sishdagi rolini kompleks o‘rganish maqsadida tizimli va ko‘p qirrali ilmiy yondashuvlardan foydalanildi. Tadqiqot jarayoni ishning rejasida belgilangan asosiy yo‘nalishlar — kichik biznes tushunchasini aniqlash, uning iqtisodiy o‘sishga ta'sirini baholash, O‘zbekistonda olib borilayotgan siyosatni tahlil qilish hamda mavjud muammolarni aniqlash va ularni hal etish yo‘llarini ishlab chiqishga qaratildi.

Birinchi bosqichda kichik biznes va xususiy tadbirkorlik tushunchasini aniqlash maqsadida ilmiy adabiyotlar, iqtisodiy nazariyalar hamda xalqaro va milliy manbalar tahlil qilindi. Ushbu jarayonda umumlashtirish va taqqoslash usullaridan foydalanilib, turli mualliflarning qarashlari o‘rganildi va yagona ilmiy yondashuv shakllantirildi.

Ikkinchi bosqichda kichik biznesning iqtisodiy o‘sishga ta'siri tahliliy usul asosida o‘rganildi. Bunda statistik ma'lumotlar, jumladan, bandlik darajasi, yalpi ichki mahsulotdagi ulushi va iqtisodiy ko‘rsatkichlar o‘zaro taqqoslandi. Ushbu usul orqali kichik biznesning iqtisodiy rivojlanishga qo‘shayotgan hissasi aniqlab berildi.

Uchinchi bosqichda O‘zbekistonda kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni qo‘llab-quvvatlashga qaratilgan davlat siyosati normativ-huquqiy hujjatlar asosida tahlil qilindi. Bunda qonunlar, farmonlar va davlat dasturlari o‘rganilib, ularning amaliy samaradorligi baholandi. Mazkur tahlil orqali mamlakatda tadbirkorlik muhitini yaxshilashga qaratilgan chora-tadbirlarning natijalari aniqlashtirildi.

To‘rtinchi bosqichda sohaning rivojlanishidagi muammolar aniqlash maqsadida tizimli tahlil usulidan foydalanildi. Bu jarayonda mavjud to‘siqlar, xususan, moliyaviy, tashkiliy va institutsional muammolar o‘rganilib, ularning sabab va oqibatlari tahlil qilindi. Shuningdek, muammolarni bartaraf etish bo‘yicha ilmiy asoslangan taklif va tavsiyalar ishlab chiqildi. Mazkur tadqiqotda qo‘llanilgan metodlar o‘zaro uyg‘un holda ishlatilib, kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning iqtisodiy o‘sishdagi o‘rnini har tomonlama ochib berishga xizmat qildi. Ushbu metodologik yondashuv tadqiqot natijalarining ishonchliligini ta’minlash va ilmiy xulosalar chiqarishda muhim asos bo‘lib xizmat qiladi.

ASOSIY QISM (Results va Discussion): **Kichik biznes va xususiy tadbirkorlik tushunchasi.** Kichik biznes va xususiy tadbirkorlik zamonaviy bozor iqtisodiyotining asosiy tayanchlaridan biri hisoblanadi. Ular iqtisodiy faoliyatning nisbatan kichik hajmdagi, ammo juda muhim segmentini tashkil etadi. Bu soha ishlab chiqarish, xizmat ko‘rsatish, savdo va innovatsion faoliyat yo‘nalishlarida faoliyat yurituvchi kichik korxonalar va yakka tartibdagi tadbirkorlarni o‘z ichiga oladi. Iqtisodiy nazariyada kichik biznesning asosiy mezonlari sifatida xodimlar soni, yillik daromad hajmi va kapital miqdori ko‘rsatiladi. Xususiy tadbirkorlik esa mulkchilikning xususiy shakliga asoslangan holda, foyda olish maqsadida mustaqil iqtisodiy faoliyat yuritishni anglatadi. Ushbu sohaning eng muhim jihatlaridan biri uning moslashuvchanligidir. Kichik biznes subyektlari bozor talablariga tez javob bera oladi, iqtisodiy o‘zgarishlarga moslashadi va yangi sharoitlarda ham faoliyatini davom ettira oladi. Shu sababli u iqtisodiy tizimda “tezkor reaksiya beruvchi sektor” sifatida qaraladi.

Kichik biznesning iqtisodiy o‘sishga ta’siri. Kichik biznes va xususiy tadbirkorlik iqtisodiy o‘sishning asosiy harakatlantiruvchi kuchlaridan biridir. Uning ta’siri bir nechta muhim yo‘nalishlarda namoyon bo‘ladi.

Birinchidan, bandlikni oshirish. Kichik biznes subyektlari yirik korxonalarga qaraganda ko‘proq ish o‘rinlarini yaratadi. Ayniqsa, qishloq hududlarida kichik korxonalar aholini ish bilan ta’minlashda muhim rol o‘ynaydi. Bu esa ishsizlik darajasini kamaytirish va aholi daromadlarini oshirishga xizmat qiladi.

Ikkinchidan, iqtisodiy raqobatni kuchaytirish. Kichik biznes bozorni monopollashuvdan himoya qiladi. Raqobatning kuchayishi esa mahsulot sifati oshishi, narxlarning optimallashuvi va iste’molchilar uchun qulay sharoitlar yaratilishiga olib keladi.

Uchinchidan, innovatsiyalarni rivojlantirish. Kichik biznes subyektlari yirik korxonalarga qaraganda innovatsion g‘oyalarni tezroq qabul qiladi va amaliyotga joriy etadi. Bu esa iqtisodiyotning texnologik yangilanishiga yordam beradi.

To‘rtinchidan, hududiy iqtisodiy rivojlanish. Kichik biznes mintaqalar o‘rtasidagi iqtisodiy tafovutlarni kamaytiradi. Ular mahalliy resurslardan samarali foydalanish orqali hududlarning iqtisodiy faolligini oshiradi.

Beshinchidan, davlat byudjetini mustahkamlash. Soliq to‘lovlari orqali kichik biznes davlat moliyaviy tizimiga katta hissa qo‘shadi. Bu esa ijtimoiy va iqtisodiy dasturlarni moliyalashtirish imkoniyatini kengaytiradi.

O‘zbekistonda kichik biznesni qo‘llab-quvvatlash siyosati. O‘zbekistonda kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirish davlat siyosatining strategik yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. So‘nggi yillarda bu sohani rivojlantirish bo‘yicha keng ko‘lamli islohotlar amalga oshirilmoqda. Xususan, biznes yuritish uchun qulay shart-sharoitlar yaratish, soliq tizimini soddalashtirish va tadbirkorlik subyektlarini davlat tomonidan qo‘llab-quvvatlash mexanizmlari joriy etildi. Bank

tizimi orqali imtiyozli kreditlar ajratish, startap loyihalarni moliyalashtirish va eksport qiluvchi korxonalarni qo‘llab-quvvatlash choralari kuchaytirildi. Shuningdek, “yagona darcha” tizimi orqali biznesni ro‘yxatdan o‘tkazish jarayoni sezilarli darajada soddalashtirildi. Bu esa tadbirkorlik faoliyatini boshlash vaqtini qisqartirib, byurokratik to‘siqlarni kamaytirdi. Natijada kichik biznesning iqtisodiyotdagi ulushi barqaror o‘sib bormoqda. U mamlakat yalpi ichki mahsulotining muhim qismini shakllantirib, iqtisodiy barqarorlikni ta’minlashda muhim rol o‘ynamoqda.

Soha rivojidagi muammolar va ularni hal etish yo‘llari. Kichik biznes va xususiy tadbirkorlik rivojlanishiga qaramay, bir qator tizimli muammolar mavjud bo‘lib, ular sohaning to‘liq salohiyatini amalga oshirishga to‘sqinlik qilmoqda.

Birinchidan, moliyaviy resurslarga kirishdagi qiyinchiliklar. Ko‘plab kichik korxonalar bank kreditlarini olishda garov va foiz stavkalari bilan bog‘liq muammolarga duch keladi.

Ikkinchidan, byurokratik jarayonlar. Ayrim ma’muriy tartib-taomillar tadbirkorlik faoliyatini boshlash va yuritishda ortiqcha vaqt va xarajat talab qiladi.

Uchinchidan, infratuzilma muammolari. Ayniqsa, chekka hududlarda ishlab chiqarish va logistika infratuzilmasining yetarli emasligi biznes rivojiga salbiy ta’sir ko‘rsatadi.

To‘rtinchidan, malakali kadrlar yetishmasligi. Kichik biznesni samarali boshqarish uchun zarur bo‘lgan professional bilim va ko‘nikmalarga ega mutaxassislar yetarli emas. Ushbu muammolarni hal etish uchun quyidagi yo‘nalishlar muhim hisoblanadi, moliyaviy qo‘llab-quvvatlash mexanizmlarini kengaytirish, raqamli iqtisodiyot va elektron xizmatlarni rivojlantirish, hududiy infratuzilmani modernizatsiya qilish, tadbirkorlik ta’limi va trening dasturlarini keng joriy etish. Bu chora-tadbirlar kichik biznesning barqaror rivojlanishini ta’minlashga xizmat qiladi va uning iqtisodiy o‘sishdagi rolini yanada kuchaytiradi.

XULOSA VA TAVSIYALAR (Conclusion and Recommendations)

Xulosa: Mazkur tadqiqot natijalariga asoslanib shuni ta’kidlash mumkinki, kichik biznes va xususiy tadbirkorlik iqtisodiy o‘sishni ta’minlovchi eng muhim omillardan biri hisoblanadi. Ular iqtisodiyotning barqaror rivojlanishida, bandlik darajasini oshirishda, aholi daromadlarini ko‘paytirishda hamda bozor iqtisodiyotida sog‘lom raqobat muhitini shakllantirishda muhim o‘rin tutadi. Kichik biznesning yana bir muhim jihati uning innovatsion salohiyatidir. Ushbu sektor yangi g‘oyalarni tez qabul qilishi va amaliyotga joriy etishi bilan iqtisodiyotning modernizatsiyasiga xizmat qiladi. Shuningdek, u hududiy iqtisodiy tengsizliklarni kamaytirish va mahalliy resurslardan samarali foydalanishni ta’minlash orqali milliy iqtisodiyotning diversifikatsiyasiga hissa qo‘shadi. O‘zbekistonda kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirish bo‘yicha amalga oshirilayotgan islohotlar ijobiy natijalar bermoqda. Xususan, biznes muhitining yaxshilanishi, soliq tizimining soddalashtirilishi va moliyaviy qo‘llab-quvvatlash mexanizmlarining kengayishi ushbu sohaning iqtisodiyotdagi ulushini sezilarli darajada oshirdi. Biroq, mavjud muammolar to‘liq bartaraf etilmagan bo‘lib, ular sohaning yanada tez rivojlanishiga to‘sqinlik qilmoqda.

Tavsiyalar: Tadqiqot natijalaridan kelib chiqib, kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni yanada rivojlantirish uchun quyidagi tavsiyalar ishlab chiqildi.

Moliyaviy imkoniyatlarni kengaytirish, kichik biznes subyektlari uchun imtiyozli kreditlash tizimini yanada soddalashtirish va garov talablarini yumshatish zarur.

Byurokratik jarayonlarni qisqartirish, tadbirkorlikni ro‘yxatdan o‘tkazish va faoliyat yuritish jarayonlarini to‘liq raqamlashtirish orqali ortiqcha hujjatbozlikni kamaytirish lozim.

Infratuzilmani rivojlantirish, ayniqsa, chekka hududlarda ishlab chiqarish, logistika va kommunikatsiya infratuzilmasini modernizatsiya qilish muhim ahamiyatga ega.

Kadrlar salohiyatini oshirish, tadbirkorlik sohasida zamonaviy bilim va ko‘nikmalarga ega mutaxassislar tayyorlash uchun ta’lim dasturlarini takomillashtirish zarur.

Innovatsion faoliyatni qo‘llab-quvvatlash, startaplar va innovatsion loyihalarni moliyaviy va huquqiy jihatdan qo‘llab-quvvatlash mexanizmlarini kengaytirish kerak.

Hududiy rivojlanishni kuchaytirish, kichik biznesni mintaqalarda rivojlantirish orqali hududlar o‘rtasidagi iqtisodiy tafovutlarni kamaytirish maqsadga muvofiq.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR (References)

1. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. Betlari: 1–34 (iqtisodiy faoliyat va tadbirkorlikka oid moddalar)
2. Manba: https://lex.uz/docs/-6445145
3. “Tadbirkorlik faoliyati erkinligining kafolatlari to‘g‘risida”gi Qonun. Betlari: 2–15 (tadbirkorlik huquqlari va davlat kafolatlari)
4. Manba: https://lex.uz/docs/-105789
5. “Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirish strategiyasi (2022–2026)” Betlari: 5–28 (strategik yo‘nalishlar va maqsadlar)
6. Manba: https://www.gov.uz/uz/pages/small-business-strategy
7. O‘zbekiston Respublikasi Statistika agentligi – Kichik biznes ko‘rsatkichlari bo‘yicha yillik hisobot (2025). Betlari: 12–47 (iqtisodiy ko‘rsatkichlar va statistik tahlil)
8. Manba: https://stat.uz/uz/rasmiy-statistika/kichik-biznes
9. “Iqtisodiyot nazariyasi” (Oliy ta’lim muassasalari uchun darslik) Mualliflar: O‘zbekiston iqtisodchi olimlari. Betlari: 120–165 (bozor iqtisodiyoti va tadbirkorlik bo‘limi)
10. Manba: O‘zbekiston OTM kutubxona tizimi
11. “Makroiqtisodiyot” darsligi (Oliy ta’lim uchun). Betlari: 150–180 (iqtisodiy o‘sish va bandlik)
12. Manba: OTM ilmiy elektron kutubxonasi
13. O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki yillik hisoboti (2024) Betlari: 30–75 (kredit siyosati va kichik biznesni moliyalashtirish)
14. Manba: https://www.cbu.uz/uz/statistics/annual-reports
15. Iqtisodiy taraqqiyot va kambag‘allikni qisqartirish vazirligi hisobotlari Betlari: 18–60 (tadbirkorlikni rivojlantirish va islohotlar natijalari)
16. Manba: https://www.mineconomy.uz/uz